

З.М. Онишків

ОСНОВИ ШКОЛОЗНАВСТВА

Навчальний посібник
для студентів педагогічних вузів

*Рекомендовано Міністерством
освіти і науки України*

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН
2003

ББК 74.204
О58

Рецензенти:

завідувач кафедри педагогіки Вінницького державного
педагогічного університету імені М.Коцюбинського,
доктор педагогічних наук, професор

М.І.Сметанський

доктор педагогічних наук, професор Волинського державного
університету імені Лесі Українки

І.О.Смолюк

завідувач кафедри менеджменту освіти

Тернопільського обласного комунального інституту
післядипломної педагогічної освіти, доцент

А.Й.Романюк

Охороняється законом про авторське право.

*Жодна частина даного видання не може бути використана чи відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

О58 **Онишків З.М.**

Основи школознавства: Навчальний посібник для студентів педагогічних
вузів. — 3-є видання, доповнене і перероблене. — Тернопіль:
Навчальна книга – Богдан, 2003. — 176 с.

ISBN 966-7437-26-4

У посібнику розкрито основні питання управління загальноосвітнім навчальним закладом: принципи, методи, функції, структура органів управління освітою, планування та облік роботи, зміст, види і методи внутрішньошкільного контролю, система державного контролю за діяльністю закладу освіти, а також питання організації методичної роботи з педагогічними працівниками, вивчення та впровадження у практику досягнень педагогічної науки і передового педагогічного досвіду.

Особливу увагу приділено розкриттю специфіки організації методичної роботи, керівництва навчально-виховним процесом в умовах малокомплектної школи.

Розрахований на студентів педагогічних вузів, слухачів інститутів післядипломної освіти, керівників загальноосвітніх навчальних закладів, працівників рай(міськ) методкабінетів.

ББК 74.204

© З.М.Онишків, 2003

© Навчальна книга – Богдан,

макет, художнє оформлення, 2003

ISBN 966-7437-26-4

ПОНЯТТЯ ПРО ШКОЛОЗНАВСТВО

У період становлення і розбудови України як самостійної держави особливого значення набуває питання управління загальноосвітніми навчальними закладами, запровадження нового, прогресивного у практику їх роботи, прийняття законодавчих та нормативних актів, які регулюють управлінські відносини. Розв'язує ці питання спеціальна педагогічна наука — школознавство.

У педагогічній літературі по-різному означають поняття школознавство: як галузь педагогіки, як особлива педагогічна дисципліна. Не претендуючи на повне визначення цього поняття, під школознавством розуміємо педагогічну науку про процес організації і управління роботою загальноосвітнього навчального закладу.

Предметом школознавства є розробка теорії управління загальноосвітнім навчальним закладом, наукових основ організації праці в ньому, організація методичної роботи, внутрішньошкільного керівництва і контролю, вивчення, узагальнення та впровадження передового педагогічного досвіду, зміцнення навчально-матеріальної бази.

Школознавство як наука за останні роки збагатилося дослідженнями таких українських вчених-педагогів, як В.І.Бондар, М.Ю.Красовицький, Б.С.Кобзар, О.Я.Савченко, М.Д.Ярмаченко, В.С.Пікельна, Я.С.Турбовський, Д.Т.Румянцева, Н.М.Островерхова, Л.І.Даниленко та ін.

Найголовнішими завданнями школознавства на сьогодні є:

- 1) оптимізація системи управління освітою;
- 2) створення системи державної атестації та акредитації загальноосвітніх навчальних закладів;
- 3) розробка науково обґрунтованих методик оцінки якості діяльності навчальних закладів, кожного педагогічного працівника;
- 4) розробка методики добору, призначення та підвищення кваліфікації керівних кадрів освіти.

НАУКОВІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІМ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ

Наукова теорія управління загальноосвітнім навчальним закладом інтенсивно почала розвиватися за останні 30 років, але і на сьогодні немає єдиного погляду на зміст таких понять, як управління, керівництво, функції управління, методи управління. Це зумовлено тим, що дана проблема має багатоаспектний характер і синтезує в собі дані таких наук, як економіка, філософія, соціологія, фізіологія, педагогіка, кібернетика та ін.

Управління — це діяльність, що забезпечує планомірний і цілеспрямований вплив на управлінську систему з метою її максимального функціонування. Неодмінною умовою функціонування управлінської системи є рух інформації від органу управління до об'єкта управління і назад.

Немає єдиної думки і про співвідношення понять “керівництво” та “управління”. Дуже часто поняття “управління” відносять до органів освіти, а поняття “керівництво” — до загальноосвітніх навчальних закладів, в іншій літературі — навпаки. У практиці дані поняття іноді ототожнюють.

Управління у нашій країні здійснюється на основі постанов, законів, затверджених Верховною Радою, наказів, розпоряджень Президента, Кабінету Міністрів України, досягнень психолого-педагогічної науки і передового педагогічного досвіду.

1.1. Принципи управління загальноосвітніми навчальними закладами

Принципи управління — це вихідні положення, яких дотримуються в управлінні системою освіти.

Принцип демократизації управління означає істотне розширення прав учителів та педагогічних колективів, заміну командно-адміністративних методів управління демократичними, створення комфортного морально-психологічного клімату в колективі, доброзичливих стосунків між адміністрацією закладу і учителями, педагогами і учнями, педагогічним колективом і батьками; передбачає моральне і матеріальне стимулювання творчих пошуків учителів.

Принцип поєднання колегіальності з персональною відповідальністю. Персональну відповідальність перед державними органами за роботу загальноосвітнього навчального закладу несе його директор, за стан справ освіти в районі — завідуючий відділом освіти районної держадміністрації, в області — начальник управління освіти і науки обласної держадміністрації, у державі — міністр освіти і науки. Керівник освітньої установи може самостійно приймати рішення з питань, які стосуються його компетенції і визначені статутом закладу, і вимагати їх виконання від інших членів колективу. В прийнятті рішення керівник зобов'язаний враховувати думку членів колективу, якщо вона не суперечить законам України, зокрема педагогічної ради школи, органів громадського самоврядування.

Принцип науковості передбачає, перш за все, управління закладом освіти на основі законів України, нормативних актів та широкого використання досягнень науки щодо управління освітою, результатів психолого-педагогічних досліджень, передового педагогічного досвіду.

Принцип перевірки фактичного виконання прийнятих рішень. Невід'ємною частиною управління навчальним закладом є перевірка виконання Закону України “Про освіту”, нормативних актів органів управління, наказів і розпоряджень директора, рішень педагогічної ради, ради закладу освіти. Без об'єктивного державного контролю за виконанням працівниками закладу своїх функціональних обов'язків неможливо правильно управляти навчальним закладом.

Керівник навчального закладу повинен не тільки перевіряти виконання прийнятих рішень, але й створити умови та надавати необхідну допомогу для їх виконання.

Принцип оперативності, конкретності і діловитості. Оперативність управління означає своєчасне вирішення завдань, поставлених перед колективом закладу освіти. Конкретність в управлінні вимагає розв'язання завдання на основі точної, перевіреної інформації. Здійснюючи внутрішньошкільний контроль, керівник закладу, крім глибокого і детального аналізу проведених заходів, повинен дати і конкретні рекомендації педагогічним працівникам.

Управляти діловито — це значить управляти із знанням справи. Керівник закладу освіти повинен бути всебічно компетентним у питаннях педагогічної теорії і практики, основ наукової організації праці, передового досвіду в управлінні закладом освіти. Він повинен добре знати перспек-

тиви та невідкладні завдання роботи закладу, яким керує, знати рівень державних вимог, вміти збирати факти, узагальнювати практичний досвід, правильно використовувати кращий досвід педагогічних працівників. В.О.Сухомлинський радив своїм колегам: “Умійте осмислити пройдений шлях. Осмислення того, що вже зроблено, — це велике духовне багатство школи”¹. Василь Олександрович завжди глибоко і всебічно аналізував результати навчально-виховної роботи, і це допомогло йому по-науковому розв’язувати складні педагогічні проблеми.

Принцип цілеспрямованості в діяльності керівників закладу освіти означає спрямування зусиль на вирішення головних і визначальних завдань освіти і виховання на кожному конкретному етапі розвитку суспільства.

Цілеспрямованість у управлінні передбачає вміння вибирати із багатьох завдань, які стоять перед навчальним закладом, основні, від розв’язання яких залежить успіх роботи закладу освіти.

Принцип ініціативності й активності. Цей принцип передбачає постійну підтримку керівником закладу освіти, його заступниками творчих пошуків педагогів, розвиток їх ініціативи і активності в розв’язанні актуальних завдань навчально-виховного процесу.

Принцип оптимізації. Він передбачає досягнення високої ефективності в педагогічній діяльності при умові розумної і доцільної затрати зусиль. А це можливо на основі наукової організації праці педагогічних працівників і учнів закладу, завдяки вмілому використанню особистих якостей кожного працівника, при умові створення оптимальних умов для підвищення якості навчально-виховної роботи.

Принципи управління освітою у практичній діяльності виступають не відокремлено один від одного, а в комплексі.

1.2. Педагогічна рада загальноосвітнього навчального закладу

Педагогічна рада – постійно діючий колегіальний орган управління загальноосвітнім навчальним закладом. Створюється вона в усіх загальноосвітніх навчальних закладах, де є не менше трьох учителів.

До складу педагогічної ради школи входять директор, його заступники, учителі, вихователі, педагог-організатор, бібліотекар, лікар, голова

¹ Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором школи // Вибрані твори: У 5-ти т. — К.: Рад.шк., 1976. — Т.4. — С.603.